

РЕГІОНАЛЬНЕ СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ ПРОМИСЛОВОСТІ РЕГІОНУ

*В. Г. Прушківський,
к. е. н., докторант, Рада по вивченню продуктивних сил
України НАН України*

Проаналізовано концепцію соціально-економічного розвитку промисловості як механізм управління в цілях реалізації економічної і соціальної політики, які була направлені на вирішення завдань у Запорізькій області.

Conception of socio-economic development of industry is analysed, as management mechanism, for realization of economic and social policy which was directed on the decision of tasks in the Zaporozhian region.

ВСТУП

Вважається, що стратегічне управління прийшло на зміну довгостроковому в кінці 60-х років. Основна відмінність стратегічного управління розвитком промисловості регіону полягає у тому, що простір діяльності економічної системи стає ширшим, а довгострокові цілі розвитку перестають бути простим віддзеркаленням умов поточної діяльності і виявляються результатом аналізу рішень в зовнішньому і внутрішньому середовищах системи. Головним в стратегічному управлінні є створення нових бізнес-можливостей для розвитку промисловості регіону як системи, щоб вона могла вижити в жорсткій конкурентній боротьбі. Іноді стратегічне управління розвитком промисловості регіону протиставляється довгостроковому плануванню унаслідок ототожнення останнього з екстраполяційним підходом до визначення перспектив розвитку. Стратегічне управління відрізняється тим, що представляє за своєю суттю активний пошук альтернативних варіантів, вибір кращого з них, побудову на цій основі стратегій розвитку економічної системи і формування "робочого" механізму їх реалізації.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

— проаналізувати концепцію соціально-економічного розвитку промисловості.

РЕЗУЛЬТАТИ

Стратегічне управління розвитком промисловості регіону є адап-

тивним процесом, коли регулярно здійснюється коректування сформованих планів, перегляд системи заходів щодо їх виконання і оцінка змін, що відбуваються, в діяльності промислової системи. Найхарактернішими особливостями стратегічного управління є: низький рівень диференціації (загальний план), слабка деталізація, розробка рішень на основі наближеної, грубої інформації прогнозного характеру, слабка структурованість проблем, екстраполяція замінені розгорненим стратегічним аналізом, що пов'язує між собою перспективи і цілі для виразу стратегії. Значущою для стратегічного управління є зміна поведінки конкурентів, зростання вимог споживачів до певних видів продукції і послуг, введення нових стандартів та ін.

Реалізація вибраної стратегії і пріоритетів здійснюється на основі застосування взаємопов'язаних заходів, забезпечених ресурсами і дозволяючих реалізувати намічені цілі в можливо короткі терміни і з відносно меншими витратами [5, с. 18].

Величезне значення в системі стратегічного управління розвитком промисловості регіону має комплексний підхід. У дослідженні управління його можна показати у вигляді сукупності принципів, яким необхідно слідувати і які відображають як зміст, так і його особливості стратегічного управління.

1. Принцип цілісності полягає у виділенні об'єкта дослідження цілісним утворенням, тобто обмеженні його від інших явищ, від середовища.

2. Принцип сумісності елементів цілого. Ціле тільки тоді може існувати як ціле, коли сумісні між собою елементи, що його становлять.

3. Принцип функціонально-структурної будови цілого полягає у тому, що при дослідженні систем управління регіону необхідно аналізувати і визначати функціональну будову системи, тобто бачити не тільки елементи і їх зв'язки, але і функціональний зміст кожного з елементів.

4. Принцип розвитку. Будь-яка система управління, яка є об'єктом дослідження, знаходиться на певному рівні і етапі розвитку.

5. Принцип лабілізації функцій. Оцінюючи розвиток регіону як системи, не можна виключати можливість зміни їм загальних функцій, придбання нових функцій цілісності при відносній стабільності внутрішніх, тобто їх складу і структури.

6. Принцип поліфункціональності. У системі управління можуть бути функції поліфункціонального призначення.

7. Принцип ітеративності. Будь-яке дослідження є процесом, що припускає певну послідовність операцій, використання методів, оцінки результатів попередніх, проміжних і кінцевих.

8. Принцип оцінок вірогідності. У дослідженні не завжди існує можливість достатньо точно прослідити і оцінити всі причинно-наслідкові зв'язки, інакше кажучи, представити об'єкт дослідження в детермінованому вигляді.

9. Принцип варіантності. Цей принцип витикає з принципу вірогідності. Поєднання вірогідності дає різні варіанти віддзеркалення і розуміння дійсності. Кожний з таких варіантів може і повинен бути у фокусі уваги дослідження.

Але всі ці принципи тільки тоді можуть бути корисні і ефективні, відображатимуть дійсно комплексний підхід, коли вони самі враховуватимуться і використовуватимуться системно, тобто у взаємозалежності і в зв'язку один з одним. Можливий такий парадокс: принципи системного підходу не дають системності в дослідженні, тому що використовуються спорадично, без урахування їх зв'язку, субординації, комплексності. Принципи системності треба використовувати теж системно. Взагалі їх використання відображає не тільки науковий підхід до дослідження, але і мистецтво дослідника. Так чи інакше, треба прагнути до розуміння зв'язків принципів і реалізації цього розуміння в дослідницькій роботі. Стратегічне управління соціально-економічного розвитку в кожному регіоні має свої конкретні цілі, але можна визначити систему основних цілей стратегічного управління соціально-економічним розвитком промисловості регіону:

— визначення рівня раціональності, прогресивності і конкурентоспроможності, соціально-економічних проектів, що розробляються і реалізуються, концепцій, прогнозів, цільових програм і планів, а також відповідних конкретних господарських, організаційно-технічних і управлінських рішень; вибір і обґрунтування пріоритетних стратегічних напрямів соціально-економічних і науково-технічних перетворень, точок зростання і заходів по прискоренню переходу на інноваційний шлях розвитку на різних рівнях: народногосподарському, галузевому, регіональному і підприємницькому;

— виявлення і вивчення позитивного і негативного впливів внутрішніх і зовнішніх чинників на рівень ефективності промисловості, конкурентоспроможність господарюючих суб'єктів як і виробленої продукції (робіт, послуг), а також на кон'юнктуру ринку; пошук потенційних резервів підвищення конкурентоспроможності і ефективності виробництва для повнішого задоволення потреб суспільства в соціально-економічних благах при найдоцільнішому використанні матеріальних, трудових, фінансових і природних ресурсів на базі упровадження новітніх науково-технічних досягнень, прогресивної організації праці, виробництва і управління.

Світовий досвід економічних реформ свідчить: там, де був успіх, він зумовлювався ретельними підготовчими акціями, пов'язаними з соціальним напрямом програм соціально-економічного розвитку [3, с. 88]. Проектуючи цю вимогу на ринкові перетворення в Україні з урахуванням орієнтувань на постіндустріальну модель, можна виділити ряд основних принципів включення спеціальних чинників в процесі управління економічним розвитком регіону:

1. Забезпечення відчутного для населення зв'язку заходів, що проводяться, щодо трансформації економічного середовища з поліпшенням добробуту населення регіону.

2. Поширеність поліпшень від реформ на всіх людей (а не тільки на вибраних). Зменшення, а не збільшення по ходу перетворень диференціації по рівню доходів між групами населення.

3. Достатній зв'язок висунутих цілей реформ з мотивацією праці більшості суспільства. Потрібно забезпечити як мінімум розуміння людьми цих цілей, а потім і перетворення більшості суспільства в активну творчу силу реформ.

4. Забезпечення розуміння в суспільстві, що зміцнення науковотворчих можливостей народу — це не вирахування з економічних ресурсів, а умова їх множення. Включення параметрів підвищення наукового, освітнього і культурного потенціалу суспільства в число компо-

нентів цільової функції, максимізованої в ході економічних реформ.

5. Зростаюча увага до чинника екологічної результативності всіх трансформацій у виробництві і суспільстві. Згода в суспільстві щодо пониження окремих параметрів матеріального споживання ради стійкості екологічної рівноваги.

На наш погляд, можна виділити декілька підходів (концепцій) до проблеми формування механізму управління розвитком промисловості регіону: самозабезпечувальний підхід, що передбачає розвиток самозабезпечених промислових підприємств; технологічний підхід, що передбачає тісні виробничі зв'язки між галузями і підприємствами; цілісний підхід, що відображає гармонійну взаємодію всіх елементів галузевої структури промисловості, цілісність і раціональне поєднання галузей; відтворювальний підхід, що відображає соціальні пріоритети; економіко-географічний підхід, що обґрунтовує формування територіальних соціально-економічних систем (комплексів).

Необхідною вимогою, що пред'являється до стратегії соціально-економічного розвитку України, є її наукове обґрунтування в територіальному аспекті. Це припускає адекватне віддзеркалення виняткової різноманітності природних, геополітичних, соціально-економічних, національно-культурних та інших умов країни і забезпечення ефективного розвитку єдиного економічного простору, відкритого для міжнародного економічного співробітництва.

Для підвищення якості і ефективності стратегічних рішень, як основоположних елементів системи управління рекомендується застосовувати наступні наукові підходи: системний, логічний, відтворювально-еволюційний, інноваційний, комплексний, глобальний, інтеграційний, віртуальний, стандартизаційний, маркетинговий, ексклюзивний, функціональний, процесний, структурний, ситуаційний (варіантний), нормативний, оптимізаційний, директивний (адміністративний), поведінковий, діловий.

Таким чином, з урахуванням підходів і принципів формування, стратегічне управління як основний інструмент механізму управління соціально-економічним розвитком промисловості, що відображає його методологічний аспект, складається з ряду взаємозв'язаних етапів.

На першому етапі проводиться дослідження із зовнішнього і внутрішнього середовищ системи, на другому етапі визначаються основні орієнтири розвитку регіональної системи. Наступним етапом в рамках стратегічного управління виробляється порівняння результатів першого і другого етапів, визначаються можливі варіанти стратегій. Після цього вибирають один з варіантів і форму-

люють власну стратегію. На останньому етапі готується остаточний стратегічний план, виходячи з раніше проведених розробок.

Тривалість періоду планування залежить від масштабів діяльності і характеру стратегічних цілей, які часто дробляться і зводяться до однієї, глобальної.

Закінчується стратегічне управління процесом бюджетування перекладом програми і фінансового плану на деталізований річний бюджет, в якому конкретизується весь перелік задач, ліміти витрат, рівень прогнозних фінансово-економічних показників.

Проте практика показує, що така спрощена модель стратегічного управління не є достатньо ефективною. На нашу думку, процес стратегічного планування повинен складатися з наступних послідовних етапів: оцінка соціально-економічного середовища регіону, на даному етапі виробляється не тільки оцінка всіх видів інфраструктури; проведення моніторингу соціально-економічного розвитку; зіставлення даних оцінки інфраструктури регіону і проведеного моніторингу і виявлення галузей промисловості; аналіз показників галузей промисловості і прогнозування розвитку показників; формування стратегії управління розвитком даних галузей промисловості.

В Запорізькій області стратегічне управління розвитком промислового регіону реалізується за допомогою розробки концепцій соціально-економічного розвитку. Для з'ясування суті концепції приведемо декілька визначень.

Концепція — первинний, початковий документ в системі вироблення стратегії і постановки задач розвитку регіону. У узагальненому вигляді в ній визначаються масштаби, темпи, пропорції і основні напрями соціально-економічного розвитку регіону, його окремих структурно-функціональних підсистем, проблемних територій, а також дається загальне обґрунтування системи заходів, направлених на підвищення ефективності управління виробництвом, методів усунення територіальних і галузевих диспропорцій і невідповідностей, обґрунтовуються зростання рівня життя населення регіону [1, с. 40].

"Концепція соціально-економічного розвитку промисловості регіону" є найважливішим стратегічним документом [2, с. 29]. Її основне призначення — вираз загального задуму, тобто визначення стратегічних цілей розвитку регіональної економіки і засобів їх реалізації, виходячи з обліку і забезпечення поєднання державних, регіональних і місцевих інтересів. На основі Концепції розробляються галузеві і територіальні програми, саме в них показники Концепції одержують конкретне обґрунтування.

Таким чином, узагальнюючи ці дефініції, "концепція", з одного боку

— це система поглядів і трактувань регіонального розвитку, з іншого — це пов'язані за ресурсами, виконавцями і термінами здійснення комплексів соціальних, демографічних, виробничих, економічних, екологічних, організаційно-господарських заходів, що забезпечують стійкий розвиток регіону.

Методом формування концепції є програмно-цільовий підхід, що припускає конкретну технологію управління: формування ієрархії цілей; утворення взаємопов'язаних програм, що реалізують цілі; розподіл наявних ресурсів; формування бюджету; створення (при необхідності) спеціальних органів управління.

Оцінити ступінь досягнення мети можна за допомогою відповідного критерію, тому розробка критеріїв і вибір варіанту розвитку — це елементи процесу розробки концепції.

Запропоновано виділяти чотири змістовні блоки формування концепції-ідеї [4, с. 285].

У першому блоці — цільовому, досліджується "стартовий" рівень соціально-економічного розвитку регіону, виявляються тенденції і основні проблеми. В процесі ранжування вираховують дві-три головні проблеми, що визначають характер і напрями розвитку регіону. По суті, йдеться про ті проблеми, для вирішення яких доцільна першочергова концентрація дефіцитних ресурсів. За підсумками виконання цільового блоку формуються основні положення концепції, тобто агрегований виклад уявлень про основні проблеми, принципи, цілі і методи соціально-економічного розвитку регіону, можливості ресурсного забезпечення, механізми прямого і непрямого управління всіма процесами, що протікають в суспільному житті регіону. В ході обговорення основних напрямів уточнюється коло проблемних ситуацій, формуються основні пріоритети, удосконалюється механізм ресурсного забезпечення.

Другий блок — прогнозно-аналітичний, в ньому узагальнюються результати заздалегідь розроблених прогнозів розвитку регіону. Взаємна ув'язка прогнозів здійснюється на "виході" з блоку, тобто при формуванні цілісної системи попередніх прогнозів довгострокового розвитку регіону. Ринковий потенціал регіону є новою для пострадянської України категорією. Автори пропонують визначати його на основі аналізу, синтезу і прогнозу розвитку оптового ринку, мережі роздрібної торгівлі, функціонування товарно-фондових бірж, банківської системи, ринку цінних паперів, інформаційної системи.

Третій блок відводиться області зовнішніх чинників, які, природно, бралися до уваги і раніше, в інших блоках, але саме тут їх досліджують найдокладнішим чином, оскільки

вони в найбільшій мірі впливають на вибір варіантів розвитку регіону в довгостроковій перспективі. На цій стадії виконується остаточне узгодження цілей і ресурсів, причому можливе (і доцільно) скорочення кількості цілей і/чи зміна їх субординації. Розробка даного блоку завершується поєднанням економічного, соціального, екологічного аспектів регіонального розвитку.

Четвертий блок — концептуальний. Він формується на основі системи попередніх прогнозів з корективами, що витікають з області зовнішніх чинників з системою цілей. Інакше кажучи, даний блок є завершальним, зведеним. В ході розробки цього блоку концепція регіонального розвитку набуває, з одного боку, високо агрегований, а з іншою цільовий характер. Деякі розділи з цього блоку переходять в розряд цільових комплексних програм, але конкретна розробка і реалізація цих програм виходить за рамки "концепції".

Проте в рамках стратегічного управління концепція соціально-економічного розвитку є інструментом соціально-економічного регулювання.

Першим етапом розробки концепції соціально-економічного розвитку є визначення напрямку розвитку. Спрощено цей етап можна назвати "побудова дерева цілей". На даному етапі, виходячи з принципів системного аналізу, формуються проблеми розвитку регіону, потім на основі цілепокладання будується "дерево цілей", виявляються основні напрями і пріоритети методом аналізу ієрархій.

"Дерево цілей" видозмінюється залежно від конкретних проблем, що стоять перед регіоном. Конкретні цілі можна згрупувати за певними блоками, що визначають досягнення найзагальніших цілей. Визначаючи об'єкти своєї дії, держава формує і цілі, які вона ставить перед собою. Безліч об'єктів дії обумовлює і безліч цілей, різноманітних за своїм характером.

Сукупність цілей є системою, що включає основну, генеральну ціль, а також конкретні цілі, пов'язані з реалізацією того чи іншого економічного, соціального процесу. Це все носить назву "дерево цілей". На другому етапі формується комплексна програма соціально-економічного розвитку промисловості регіону. Даний етап характеризується тим, що цілі комплексної програми розвитку вже досягнуті.

На третьому етапі передбачається на основі комплексної програми соціально-економічного розвитку розробка приватних програм розвитку промисловості регіону. Дані етапи простежуються в сучасному управлінні розвитком регіону, проте відсутність єдиної комплексної програми розвитку регіону не дає можливості розробки системи приватних програм.

Досвід прийняття програм розвитку промисловості в Запорізькій області показав, що програма розвитку промисловості має достатню загальну спрямованість, і, як показала практика, промисловість регіону вимагає розробки конкретних цільових програм.

ВИСНОВКИ

Таким чином, відсутність "робочого" механізму управління не дає можливості для формування системи приватних програм розвитку. Виходячи з вищевисловленого, в Запорізькій області процес стратегічного управління розвитком промисловості регіону в рамках формування механізму управління можна оцінити як недостатньо ефективний. Це зв'язано, перш за все, з тим, що в області не визначена єдина комплексна стратегія соціально-економічного розвитку, яка припускає розробку системи цільових програм для реалізації комплексної соціальної і економічної політики. Для того що б підвищити ефективність управління розвитком регіону, необхідно: визначити напрями комплексного розвитку в рамках стратегічного управління; визначити економічну і соціальну політику розвитку регіону; по-друге, розробити систему програм, в рамках комплексної програми розвитку промисловості регіону.

Проте про розробку ефективної економічної і соціальної політики не може бути і мови без розробки системи контролю за виконанням наміченого курсу і коректування цільових програм в процесі управління соціально-економічним розвитком регіону.

Таким чином, відповідно до висловлених уявлень стратегія соціально-економічного розвитку промисловості повинна стати системоутворюючою конструкцією в механізмі управління розвитком регіону.

Література:

1. Долішній М.І., Козоріз М.А. Моделі державного регулювання в ринковій економіці // *Економіка України*. 2005. № 6. С.36—41.
2. Ксав'є Рише. Реорганізація фірм и промисленна політика в странах с переходной економікой // *Проблема теории и практики управления*. — 2003. — № 6. — С. 26—32.
3. Пономаренко В. С., Ястремская Е. Н., Луцковский В. М. и др. Механизм управления підприємствами: стратегический аспект. — Харьков: Изд. ХГЭУ, 2002. — 252с.
4. Терзиев А.В. Устойчивое развитие підприємств в нестабильной экономической среде // *Тр. Одес. политехн. ун-та. Одесса, 2004. Вып. 2 (18)*. С. 284—287.
5. Чухно А. Новая економічна політика // *Економіка України*. 2005. — № 7. — С.15—22.